

Проф. др Слободан Томовић

**ФИЛОЗОФСКО-БОГОСЛОВСКИ ПОЈМОВНИК ЊЕГОШЕВОГ ДЈЕЛА,
ПОБЈЕДА - ПОДГОРИЦА 1995. СТР. 180**

Систем мишљења

О стваралаштву Петра II Петровића Његоша писано је и пише се доста. Његошолози се, углавном, баве језичким, поетским и филозофским странама дјела великог мислиоца. Доиста су ријетке књиге које имају за циљ да интегрално прикажу Његошев поглед на свијет анализом свих видова његовог испољавања. Таква је, без сумње, синтетичка студија проф. др Слободана Томовића **"Филозофско - богословски појмовник Његошевог дјела"**. Прије ове књиге проф. Томовић је објавио о Његошевом дјелу следеће књиге: "Његошева луча" (Графички завод, Титоград 1971. године), "Вјечна зубља Његошева" (Словољубље, Београд 1972. године), "Његошева филозофија природе" (Обод, Цетиње 1975. године), "Коментар Горског вијенца" (Универзитетска ријеч, Никшић 1980. године), "Коментари Лажног цара Шћепана Малог, Луче микрокозма и Горског вијенца" (Култура, Београд 1991. године), а из овог тематског круга објавио је и књиге "Сатана против Бога" (драматизација Луче Микрокозма; Удружење завичајних стваралаца, Плав 1988. године) и "Његошева потоња ура и друге драме" (Културно-просвјетна заједница Подгорице, Подгорица 1994. године). Иначе, проф. Томовић је објавио преко двадесет књига, уз неколико стотина чланака и мањих научних филозофских радова, у којима говори о најразличитијим аспектима свјетског бића, људске природе и духовности. Углавном, може се рећи да се он бави готово свим филозофским дисциплинама (онтологијом, гносеологијом, етиком, антропологијом, аксиологијом, филозофијом религије, филозофијом литературе), у оквиру којих разматра на потпуно оригиналан и самосвојан начин и такве необичне и ријетке теме у нашој науци као што је

проблем поријекла живота у свемиру и начина и могућности његовог заснивања и укоријења (ријеч је о књигама "Јесмо ли сами (у свемиру)" (Партизанска књига, Београд 1980. године и "Бог је створио живот" (Унирекс, Никшић 1993. године). Веома је запажена у последње вријеме била његова књига "Христос моја истина" (Октоих, Подгорица 1994. године), у којој се говори о суштини хришћанства и вриједностима отк-ровења, о посебном значају личне молитве, вјерске толеранције и праштања. Може се слободно рећи да је ријеч о - у нашем простору - јед-инственом мислиоцу и научнику.

Када је ријеч о књизи "Филозофско - богословски појмовник Његошевог дјела", треба рећи да није ријеч о класичном лексикону лингвистичког усмјерења, већ о теоријско-филозофско-богословско-ис-торијски утемељеном лексикографском дјелу. Аутор приказује 301 појам, поређан азбучним редом, а у оквиру сваког појма даје његову историјску, филозофску и богословску генезу. Да ли је могло бити више или мање по-јмова, то је, мислим, мање важно питање. Јер, овдје дата је суштина, а то је Његошева мисао. Битно је да ли се у одредницама из Његошевог дјела које је изабрао и у њиховој теоријској пуноћи експлицирао проф. Томовић, може сагледати дух Рада Томова, његова схватања и размишљања у свим равнима дјеловања - од личног живота, преко владалачких обавеза и искустава, до најудаљенијих спекулативних и контемплативних сфера умјетности, религије и филозофије. Ширина захвата и амбициозности подухвата, деценије проведене над Његошевим дјелом и порукама, досадашњи високо теоријски и умни резултати у проучавању не само Његоша, већ најзахтјевнијих тема из филозофије и мишљења уопште, али и научна и животна зрелост аутора, његова снажна понирања у најдубљу религиозну и моралну суштину људског бића, те његову вјеру, као и додао бих, коначно ослобађање државе од идеолошких стега - учинили су да је ова књига готово а priori, дакле, и прије него што се нашала пред нама, одмах пошто је најављена, испунила оно што јој је у наслову. У овом смислу може се рећи да је ово Темелник за проучавање Његоша и да је будуће нико ко се буде озбиљно њиме бавио неће моћи заобићи.

У овој књизи је у питању филозофски приступ филозофско-богословским темама код Његоша. Цјелину Његошевог опуса, Томовић је покушао обухватити сагледавањем владиних раних, лирских и епских, пјесама, прозе, писама, те три главна дјела - "Лажни цар Шћепан мали", "Горски вијенац" и "Луча микрокозма".

Ако говоримо о техници, методи Томовићевог приступа, треба рећи да се прво даје историјско-филозофски контекст и искуство у вези са сваким одређеним појмом у филозофији и религији, затим се врши

повезивање са Његошем и, уколико је појам вишезначан, у зависности од Његошевог дјела, презентују се сва његова диференцијална својства. Ово је први пут да се Његошево дјело обрађује и анализира овом методом. Свакако да то не може свако радити, већ само неко ко има огромно искуство у проучавању Његоша. И не само то, већ и неко ко има широко филозофско, литерално, богословско, историјско образовање и једну зрелост којом се бави синтеза ове врсте. Томовићева књига није толико усмјерена Његошевој поезици колико Његошевој слици свијета. Аутор посматра Његоша, прије свега, као човјека одређеног погледа на свијет, којем поезија служи као начин исказа а не као пјесника код кога се случајно налазе филозофско-богословске рефлексије. Ових примјера имамо у прошлости доста (Парменид, Махабхарата, Лукреције Кар, Ниче) код неких су од мислилаца у свјетским значајним дјелима код којих је филозофија пјеснички исказана. У једној оваквој симбиози, филозофија добија на још већем квалитету, него да је исказана сувим апстрактним категоријалним језиком, а поезија филозофски интонирана добија на поетичности и симболици. На овај начин, у конкретном случају, тако се додупиру Његошев поглед на свијет и Његошева поетика.

Треба примјетити да проф. Томовић аргументовано показује да је Његошева богословска мисао хришћанске провенијенције православне варијанте, без обзира што Његош као пјесник чини, не ријетко, одређене уступке гнози. У појму религија, проф. Томовић констатује да је то најзвишенија творевина ума и да се појавила прије филозофије као начин да се изрази и објасни суштина свијета и да се успостави практичан однос према тој суштини. Циљ религије је упознати биће Бога и створити циљни активни однос према Божјем дјелу. Проф. Томовић примјећује да Његош ријетко користи ријеч "религија", али да је цијело његово стваралаштво инспирисано религиозним темама. Његош је у питањима религије јасан, подвлачи проф. Томовић. Религију сачињавају исконски прописи, догме које су истините саме по себи, које смо добили Објавом и није их потребно искуством провјеравати. Аутор наглашава да посебну вриједност у Његошеву вокабулару има хришћанска религија, односно православна вјера. Стога је, пише Томовић, у његову дјелу веома фреквентна употреба појмова: вјера, црква, крст, олтар, света тајна, тамјан, амвон, клетва, пост, заклетва, литургија, молитва, исток итд. Проф. Томовић закључује да је тешко у цјелокупној свјетској литератури наћи духовнијег и религиознијег мислиоца од Његоша. Бог је прва и посљедња тема и главна преокупација његових рефлексија. Нарочито је ова тема у књизи дошла до изражаја у појму "христоцентричности" гдје се константује да је упориште главних Његошевих дјела хришћанска религија и личност Исуса Христа. Централна идеја спјева "Луча микроkozма" је човјеково спасење Христовим силаском

међу људе и љубав коју је Бог на овај начин показао према човјеку. Господ је послао Сина да уништи гријех и сачува људски род од пропасти и вјечите погибије. Христос је, каже Томовић, својом науком промијенио суштину свијета. Практично је показао пут ка истини и правичности. Његовим рођењем завршава се период предисторије и започиње ера аутентичне човјекове историје. Христос је за Његоша вјечно живи извор, источник врлине и доброте. **"Откуд извире рјека чиста ученија мирног Христа"** (Свободијада, I, 26-27). Христовим подвигом (а највиши подвиг који је Христос учинио представља чин васкрсења из мртвих којим је отворио поглавље вјечности - **"Васкрсењем смрт си поразио / небо твојом хвалом одјекује / земља слави свога спаситеља"**; Луча микрокосма, VI, 277-280), учвршћен је, пише проф. Томовић, поредак блакости, толеранције, кроткости, узајамности, осјећајности и љубави међу људима. Од крда дивљих звјери у периоду паганства, надахнути Христовом науком људи постају богообразна бића са јасним схватањем о бесмртној души. У Његошевој пјесничкој обради Христос је централна личност и **"Горског вијенца"**, тврди даље проф. Томовић и тиме помјера границе виђења овог Његошевог дјела. Христос није непосредно дат као књижевни лик, али је стварни инспиратор **"борбе непрестане"**. Проф. Томовић прецизира да Христа Његош назива **"светом лампом"**, свјетлошћу небеском коју је угасила људска завист и похлепа. **"Свету лампу луд вјетар угаси"** (Горски вијенац, 2324). Припадници хришћанске вјере имају само један избор да слиједи Христов пут: страдања, искупљења и васкрсења. **"Крст носити вама је суђено"** (Горски вијенац, 2348). Источна, тј. православна вјера представља највиши облик хришћанске религије. У њој се манифестује апсолутна пуноћа историје Христовог живота и страдања. **"И ће олтар на исток окренут / ће у њему чисти тамјан дими"** (Горски вијенац, 2354-2355). Проф. Томовић закључује да је на Христовом моралном лику, иако не увијек канонски, Његош утемељио право на одбрану народне слободе и дужност по којој се у име тога права, насиљу треба увијек супротставити. Томовић истиче да је Његош своје размишљање о смислу личне и колективне слободе везао за Христа и његов захтјев да живот који не почива на вјечним вриједностима нема никакву сврху. То поткрепљује сљедећом Његошевом мишљу, коју назива његовим категоричким императивом, (упоредити са категоричким императивима Канта, филозофа којег проф. Томовић изузетно цијени и о коме је написао посебну књигу) - **"Удри за крст, за образ јуначки / ко гођ паше свијетло оружје / ко гођ чује срце у прсима хулитеље имена Христова / да крстимо водом али крвљу!"** (Горски вијенац, 668-691). Томовић објелодањује да су се у Његошевом дјелу стекли историјски Христос и Христос вјечности, метафизички

Христос. Оба присуствују као парадигма свих вриједности којима Његош и његов народ припадају.

Могло би се, можда, помислити, или боље речено, неко би могао помислити, да проф. Томовић, преко сагледавања основних појмова Његошевог дјела, агресивно заступа и натура религиозност као једини и искључиви медиј у којем се моделира и успоставља наша свијест о свијету у којем живимо. Међутим, увјерен сам да су Томовићеви ставови о религиозности као о највишем ступњу човјекове самосвијести и налажење код Његоша доказ за то изузетно вриједан допринос у сагледавању укупне слике људског положаја у космосу и снажан подстрекач и помоћ у успостављању и обогаћивању плуралног и слободног бића свијета и човјековог живота, оног бића за којим, усуђујем се рећи, проф. Томовић тежи читавог живота, на свим нивоима људске активности. Проф. Томовић је мислилац суштина, човјек космичких и људских закона и као такав он у религији види врхунску моћ или немоћ, све једно којом не само да откривамо и сазнајемо, већ и прихватамо свијет овакав какав је, улазећи у најдубље лагуме његове егзистенције.

Аутор мисли да је Његошев поглед на свијет, иако није дат у облику система, досљедно филозофско - богословски систематичан. Његошев поглед на свијет јесте систем мишљења, категоричан је проф. Томовић, али исказан на пјеснички начин у којем "царују" метафора, метонимија, симболика. Али, иза симбола и поетских фигура, Слободан Томовић открива спекулативна значења сложеног појмовног свијета Његошевог дјела, везујући их при томе у јединствене мисаоне структуре. Те структуре он налази у свим Његошевим дјелима, дајући конкретне примјере значења за сваки појам, односно категорију.

Велики њемачки филозоф Хегел је упозорио да оно што је познато, не мора самим тим бити и спознато. Ова мисао нам рељефно исказује нужност потраге за знањем, апсолутним знањем, неопходност сазнавања, сазнања, као стваралачког процеса у оквиру којег постоје многи слојеви, многе станице, многи омотачи, многе истине. Мислим да су у праву они теоретичари који су, поводом ове књиге проф. Томовића, констатовали да она, поред осталог, отвара и питање колико у ствари ми познајемо Његоша, иако се, наизглед, чини да га сви познајемо, јер се сви на њега позивамо, у готово свим приликама, често га цитирамо и тако даље. Несумњиво, Томовићева књига нам нуди мудрост, разум, страст и авантуру новог читања Његоша, која не само продубљује и обогаћује наша сазнања већ, неријетко, баца и нову свјетлост на многа неочекивана мјеста, мјеста за која смо мислили да су нам "позната". Ако се вјештина читања упореди са вјештином одржавања и управљања бродова на мору, а читаоци са

морепловцима, књига "Богословско-филозофски појмовник Његошевог дјела" проф. др Слободана Томовића није ништа друго до свјетионик који се јавља у прави час - када је непрозирност таме највећа, а нада најмања. Његош и Томовић су гаранција да спасилачки и усмјеривачки трептаји овог свјетионика, односно ове књиге, могу послужити и роду и народу из којег је потекла, али и нашим индивидуалним и колективним недоумицама и раскрсницама данас, чини се, као и толико пута до сада.

Горан Секуловић